

Øivind Eckhoff (t.v.) og kjæresten Arne Heli var i 1950 med å starte Det norske forbundet av 1948, en organisasjon for homofile. Begge to brukte pseudonym i media. Foto: Fra boken Masker og motstand: diskrete homoliv i Norge 1920-1970. Ukjent fotograf.

Import av svenske skurker

Svenske avisers betydning for fremstillingen av homoseksuelle i norske aviser 1950-1952

Anders Gjesvik
Universitetslektor i journalistikk
Oslo Metropolitan University
andersgj@oslomet.no

Ved inngangen til 1950-årene fantes det ingen åpne homofile personer i Norge, og knapt heller begrepet *homofil*, som vektlegger en helhetlig kjærlighet mellom to personer av samme kjønn. Det eksisterte bare *homoseksuelle* personer – men svært få nordmenn kjente noen. Det fantes skjulte og eksklusive nettverk i storbyene der homoseksuelle menn traff hverandre. Tidens metafor var «å komme inn», i kontrast til metaforen «å komme ut (av skapet)» som ble vanlig i 1970-årene. Ved inngangen til 1950-årene var det blitt lettere å komme inn i nettverkene, på grunn av bedre transport til byene og muligheten for å bli kjent med andre menn gjennom diskrete annonser i ukeblader og aviser.¹ For det dreide seg mest om menn, og hvorfor skal jeg straks komme tilbake til.

For det store flertallet fantes homoseksuelle bare i lokale rykter om tvilsomme menn som man advarte barna mot, i medisinske oppslagsverk, og ikke minst i avisene. Avisenes makt til å forme oppfatningen av den homoseksuelle var svært stor når leserne ikke kjente noen og knapt hadde andre kilder som kunne korrigere avisenes fremstillinger. Medienes frem-

stilling av en gruppering former hvordan majoriteten ser dem, en majoritet som har makt til å bestemme hvilke rettigheter denne grupperingen skal ha. Men mediefortellingene former også hvordan medlemmene av grupperingen ser seg selv, og hva de kan være.²

Jeg har tidligere vist, i en historisk analyse av pressedekningen av homofile fra 1950-årene til 1980-årene, at i de tre første årene av 1950-årene er det fremstillingen av homoseksuelle menn i Sverige som dominerer bildet som tegnes i de norske avisene.³ I denne artikkelen vil jeg belyse spørsmålene om hvorfor de svenske forholdene fikk så stor spalteplass, og hvilken betydning det kan ha hatt for nordmenns oppfatning av den homoseksuelle. Utvalget var opprinne-

lig basert på klipparkivet til Karen-Cristine (Kim) Friele skjenket til Skeivt arkiv ved Universitetsbiblioteket i Bergen, og søk på begrepene «homofil» og «homoseksuell» i avisarkivet ved Nasjonalbiblioteket. Utval-

get er så utvidet til å bestå av samtlige nyhetsartikler i *Aftenposten* som omtaler homoseksualitet i denne perioden. Artikkelen er hentet fra avisens digitale arkiv med søk på «homoseksuell» og «homofil». Frieles klipparkiv inkluderer andre aviser enn *Aftenposten*, og det totale utvalget fra 1950-1952 er nå utvidet til 36 nyhetsartikler. Jeg har tidligere vurdert Frieles materiale uten å finne noen klar tendens i hennes utvalg.⁴ Hele utvalget er presentert på side 8.

Det er interessant å se hvilke fortellinger svenske

For det store flertallet fantes homoseksuelle bare i rykter om tvilsomme menn, i medisinske oppslagsverk, og ikke minst i avisene.

aviser bød på i perioden, for å si noe om hvilket utvalg de norske redaksjonene valgte å publisere. *Dagens Nyheter* er den svenske avisen det oftest blir referert til i de norske avisene. Jeg har derfor også gått gjennom samtlige nyhetsartikler om homoseksualitet 1950–1952 som jeg har funnet i det digitale arkivet til *Dagens Nyheter*. Et bredere bilde med flere svenske avisers fremstilling av homoseksualitet har jeg funnet i den omfattende historiske gjennomgangen i Göran Söderströms *Sympatiens hemlighetsfulla makt*.⁵ Både *Aftenposten* og *Dagens Nyheter* var de største avisene i sine respektive land ved inngangen til 1950-årene, og deres fremstillinger av den homoseksuelle hadde derfor svært store publikum.

Denne artikkelen vil dermed belyse hvordan både norske og svenske aviser fremstilte den homoseksuelle i perioden 1950–1952 gjennom å analysere hvilke kilder de brukte, og hvilke narrativer de fremstilte ham i ut fra rolletrioen helt, skurk og offer.

Usynlige kommunister

Holdningene til homoseksuelle i Norge i tidligere tider ble også formet av forhold utenfor Skandinavia. Det var kald krig, og etterkrigstidene var preget av militaristiske idealer som maskulinitet, fedrelandskjærlighet, disiplin, sedelighet og kristne verdier. 4000 amerikanske soldater ble i løpet av krigen kastet ut av hæren på grunn av homoseksualitet.⁶ Den republikanske senatoren Joseph McCarthy fikk i februar 1950 med seg andre sterkt konservative senatorer i jakten på «samfunnsfarlige kommunister», og de opprettet en undersøkelseskomité for både å oppspore sikkerhetsrisikoer og å «avskjedige homoseksuelle og andre seksuelt perverse». Komiteen konkluderte i desember samme år med at én eneste homoseksuell i statlig forvaltning var nok til å lokke normale individer over i homoseksualiteten, spesielt de unge. 5000 høyere militærpersonell og statstjenestemenn fikk sparken grunnet «homoseksualitet» fra 1947 til 1961, og flere hundre tusen menn og kvinner ble tvunget til å sverge at de ikke var homoseksuelle. Budskapet

var klart: Homoseksuelle skulle holde seg i skapet.⁷ Washington DC hadde før dette et ganske stort og liberalt felleskap av homoseksuelle.

I mai 1951 hoppet de britiske diplomatene Guy Burgess og Donald Maclean av til Sovjet. Begge hadde vært knyttet til den britiske ambassaden i Washington – og begge var tiltrukket av menn. Sammenhengen mellom kommunisme og homoseksualitet var dermed demonstrert.⁸

Det faktum at anslagsvis 10 000 homoseksuelle ble fraktet til nazistenes konsentrasjonsleirer i løpet av krigen, ser ikke ut til å ha hatt nevneverdig påvirkning på etterkrigstiden syn på homoseksualitet. Mens jøder ble sett som verdige ofre, var de homoseksuelle fortsatt like klare skurker. Homoseksuelle som offer for nazismen i Tyskland var i stor grad et tabu og et fortiet tema frem til slutten av 1960-årene.⁹

I 1948 kom en rapport fra USA som alminneliggjorde homoseksualitet, men som også bidro til det motsatte. Biologen Alfred Kinseys rapport var basert på 18 500 intervjuer med amerikanske menn. Rapporten viste at 37 prosent av alle amerikanske menn

hadde homoseksuelle tiltrekninger eller erfaringer, og fire prosent var eksklusivt homoseksuelle hele livet. Rapporten kom som et sjokk for de fleste, ikke bare på grunn av den store andelen homoseksuelle i befolkningen, men også fordi den fastslo at hvem som helst kunne være homoseksuell. Han kunne ikke lenger identifiseres ved sin avvikende feminine adferd. Det var gode nyheter for dem som ville normalisere homoseksualitet, men for flertallet var det ekstra truende at homoseksuelle menn kunne finnes overalt. De homoseksuelles usynlighet kan ha bidratt til et behov for å fremstille dem som stereotypier. Den viktigste funksjonen til stereotypier er å trekke klare grenser for akseptable oppførsler og normer, særlig der grensene i virkeligheten er flytende eller usynlige. Stereotypiens rolle er å synliggjøre det usynlige så det ikke kryper inn på oss usett ved å skape forskjeller der de er langt mindre enn norm-systemet liker.¹⁰

*De homoseksuelles usynlighet kan
ha bidratt til et behov for å fremstille
dem som stereotypier.*

I mai 1951 hoppet de britiske diplomatene Guy Burgess (foto: Wikipedia) og Donald Maclean (foto: NPR.org.uk) av til Sovjet. Begge hadde vært knyttet til den britiske ambassaden i Washington – og begge var tiltrukket av menn. Sammenhengen mellom kommunisme og homoseksualitet var dermed demonstrert.

Forbuden smitte

Homoseksuelle handlinger mellom menn var straffbart i Norge frem til 1972. Norsk lov har aldri kriminalisert kvinnelig homoseksualitet, noe som skyldtes en forståelse av kvinner som seksuelt passive, og dermed ute av stand til utføre noen særlig seksuell aktivitet sammen. Historisk har «omgjengelse mot naturen» forutsatt penetrasjon, og dermed ikke blitt ansett som aktuelt for kvinner. Paragraf 213 i den norske straffeloven som forbød homoseksualitet, ble vedtatt våren 1902, og det ble diskutert om «kjønslig omgjengelse mellom kvinner» burde rammes av den nye loven. Justisminister Ole Anton Qvam tilhørte Venstre og var en tidlig tilhenger av kvinners stemmerett. Men debatten om kvinnelig homoseksualitet syntes han var tåpelig: «Skal vi mandfolk her tage os til at indføre en ny

«Legemlig omgjengelse mellem to kvinder, kjønslig omgjengelse, har man hørt om noget sådant? Det hører jo til de umulige ting.»

straffebestemmelse om et forhold, som jo aldeles ikke passer til dette? Legemlig omgjengelse mellem to kvinder, kjønslig omgjengelse, har man hørt om noget sådant? *Det hører jo til de umulige ting.*¹¹

Straffelovrådet utredet i 1953 bruken av paragraf 213 fra 1905–1950 og fant at 119 menn var dømt for brudd på paragrafen. Straffelovrådet mente at meste-parten av de 57 dommene fra landsbygda dreide seg om *crimen bestialis*, sex med dyr. Nesten samtlige andre dommer dreide seg om seksuell omgang med mindreårige eller andre brudd på paragrafen enn homoseksualitet.¹² Da loven ble vedtatt i 1902, sørget lovgiverne for at terskelen skulle være høy for å straffe seksuell omgang mellom voksne menn med setningen «Påtale finner alene sted når det er påkrevet av almene hensyn». En årsak til dette var at en hyppig straffeforfølgelse ville skape

Den svenske pastor Karl-Erik Kejne i sykesengen i 1951 etter en påstått forgiftning fra homoseksuelle i Sverige. Kejne startet i 1950 en heksejakt på svenske homoseksuelle som varte i flere år, og som fikk enorm oppmerksom i svensk presse. Noe av dette ble gjengitt i norske aviser. Kejne ble i 1956 dømt for bakvaskelser. Foto: det svenske reportasjebladet Se.

stor oppmerksomhet om homoseksualitet, noe som ble ansett som et større onde enn selve handlingene.¹³ Riksadvokaten fastslo senere i et skriv at ved homoseksuell omgang med menn under 21 år krevde «almene hensyn» at saken ble påtalt, for heterofile forhold gjaldt fortsatt en lavalder på 18 år. I 1938 ble 34 menn i Bergen dømt for brudd på paragraf 213, veldig mange av dem hadde hatt sex med menn under 21 år. De ble dømt for seksuell omgang med mindreårige, og slike saker bidro til den seiglivet koplingen mellom homoseksualitet og pedofili.¹⁴ 21-årsgrensen ble ellers lite brukt av myndighetene.

Men selv om det norske forbudet mot sex mellom voksne menn var slumrende eller sovende, var det på flere måter truende. Folk flest kjente trolig til forbudet, men visste ikke i hvor liten grad det ble anvendt. En lovparagraf som gjorde homoseksualitet

straffbart, legitimerte også svært negative holdninger til homoseksuelle. En spørreundersøkelse fra 1947 om alvoret i syv forbrytelser viste at nordmenn regnet homoseksualitet som den tredje verste forbrytelsen, bare forbigått av mord og voldtekt.¹⁵

Denne kraftige fordømmelsen av homoseksualitet var i stor grad basert på en oppfatning av at voksne menn kunne forføre barn og ungdom til å bli homoseksuelle. I 1930-årene ble psykoanalytisk teori som beskrev barndomsopplevelser som avgjørende for seksuell utvikling, utbredt, og dette ble koplet til homoseksualitet i seksualpedagogiske skrifter i Europa. Skriftene advarte tydelig mot smittefaren for gutter fra homoseksuelle menn. Før 1930-årene var straffeforfølgelsen av homoseksualitet hovedsakelig basert på brudd på sivil orden og moral, ikke lidelsen til det individuelle offeret.¹⁶ Umoren var i

stor grad legitimert ved bibelens understrekning av at seksuell omgang var noe som tilhørte mann og kvinne sammen. Bibelen ga klar beskjed: «Når en mann har omgang med en annen mann slik som en har omgang med en kvinne, har de begge gjort en avskyelig gjerning. De skal dø; det hviler blodskyld på dem».17 Folk flest var nok ikke tilhengere av dødsstraff for homoseksualitet, men den bibelske fordømmelsen av homoseksualitet levde videre sammen med frykten for smitte i 1950-årene.

Manglende kunnskaper, fordømmelsen og forståelsen av homoseksuelle som overgripere gjorde at det var vanskelig nok å innrømme overfor seg selv man var tiltrukket av sitt eget kjønn. Da Arbeiderpartipolitikerens Hans Hjerpekjøn som ung i Tønsberg i 1950-årene innså at han var tiltrukket av menn, snakket han med både Gud og seg selv om den grusomme byrden. Den eneste homoseksuelle han hadde hørt om var den fæle mannen som ifølge ryktene var ute etter unge gutter. «Han så for seg en fremtid som kriminell. For ham var det å være homo ensbetydende med å forripe seg på barn og unge», skriver journalisten Jonas Rein Seehus basert på samtaler med Hjerpekjøn.18

Svenske tilstander

I Sverige var situasjonen for homoseksuelle annerledes enn i Norge ved inngangen til 1950-årene. Riksdagen opphevet kriminaliseringen av homoseksualitet i 1944, ut ifra en forståelse av at homoseksualitet var medfødt, og at en straff ikke ville virke preventivt. Forståelsen av homoseksualitet som medfødt kan virke i strid med oppfatningen av at unge menn kunne smittes, men det ble i samtiden forklart med at mange unge menn bar på en latent homoseksualitet som kunne utløses i møte med voksne homoseksuelle menn.19

Avkriminaliseringen gjorde det ikke noe særlig lettere å være åpent homoseksuell i Sverige. Loven syntes viktig, men «for det stora flertalet spelade den mindre roll jämfört med det sociala trycket i den

personliga närmiljön. De flesta människor fortsatte länge att välja tystnaden, diskretionen och smygandet», ifølge skribenten Nils Weijdegård i tidsskriftet *lambda nordica*.20

Synet på homoseksuelle i Sverige ser ut til å ha vaklet mellom det tragiske «det är synd om dem», og det forbryterske «de är farliga och otäcka». Svenske homoseksuelle vaklet altså mellom rollen som offer for egen legning og rollen som avskyelig skurk som truet med å forføre ungdommen. Tanken at homoseksualiteten kunne innebære en positiv egenverdi, virket ukjent.21

De svenske kveldsavisene omfavnet heller ikke straffefriheten. De publiserte mange artikler der politi og ungdomsarbeidere skildret og advarte mot den homoseksuelle prostitusjonen i Stockholm. Denne var vel etablert og godt kjent av politiet allerede på slutten av 1800-tallet, men frem til avkriminaliseringen av homoseksualitet hadde taushetspolitikken dominert i det svenske samfunnet.22 *Expressen* bringer 7. februar 1947 en stor artikkel med den

*«Ungdom på farliga vägar i Stockholm.
Varning till föräldrarna, polisen är
nästan maktlös.»*

omfattende tittelen «Ungdom på farliga vägar i Stockholm. Varning till föräldrarna, polisen är nästan maktlös». Politiet advarer mot den «homosexuella smittan». Journalisten hevder at gutter helt ned til tolv år deltar i prostitusjonen, og at den skjer «mycket mera öppet sedan strafflindringen trädde i kraft 1944. En straffskärpning borde övervägas».

Avisenes omfattende omtale av den voldsomme økningen i gutteprostitusjonen fortsatte inn i 1950-årene, og i 1951 opprettet kriminalpolitiet i Stockholm den såkalte «homosexkommissionen» for å avsløre kundene. I den offentlige debatten ble antallet prostituerte gutter i Stockholm oppgitt til 3000. Da alle kjente tilfeller registrert av politiet og barnevernsnemnden ble gjennomgått i 1954, kom man til 88 gutter, hvorav 44 hadde hatt mer enn tre betalte møter.23 Det var fortsatt aviser som tok inn innlegg som forsvarte de homoseksuelle i slutten av 1940-årene, men tonen ble mer fiendtlig ved overgangen til 1950-årene.

8. mars 1950 publiserte *Dagens Nyheter* en kronikk signert skolebestyrer Birger Sjödén med tittelen «Den homoseksuelle prostitutionen». Sjödén beskriver et «frimureri» der homoseksuelle i nøkkelposisjoner hjelper og beskytter hverandre, et tema som skulle dominere den svenske homodebatten inn i 1950-årene. Denne kronikken avslører også hvordan enkelte svenske journalister og redaktører aktivt motarbeidet avkriminaliseringen av homoseksuelle. Klas Allan Hansson har i *Appelsinmannen – en modern sâgen* vist at Sjödéns kronikk var skrevet i samarbeid med kulturredaktør Thorsten Jonsson i *Dagens Nyheter* og pastoren ved Stockholms Stadsmission, Karl-Erik Kejne.²⁴ Kejne ble opphavsmannen til den største homoskandalen i Sverige da den såkalte «Kejne-affären» entret avisene i mai 1950. Kejne påstod at han hadde avslørt djevel-dyrkelse og slaveri blant homoseksuelle menn og dermed ble forfulgt av dem. Ifølge Kejne ble forfølgerne beskyttet av politi og embedsmenn, så det dreide seg om homoseksuelt frimureri på høyt nivå. Pastor Kejne ble en heksejeger i jakten på de homoseksuelle av et format som savnet sidestykke i Norge.

Kejneaffären førte til et tjuetalls rettssaker, men den fremste arenaen var avisene. Bare i stockholmspressen ble flere tusen nyhetsartikler, notiser, ledere og debattinnlegg publisert. I 1956 ble saken avsluttet da Kejne ble dømt for bakvaskelser. Men før dette hadde skittentøysvasken i avisene ført til en kraftig «populistisk oppiskad offentlig homofobi».²⁵

Den andre store homoskandalen i Sverige ved inngangen til 1950-årene dreide seg om restaurantheveren Kurt Haijby, som i 1933 hadde fått audiens hos kong Gustav V for å søke vinrettigheter og hevdet at han og den 74-årige kongen hadde innledet et seksuelt forhold. Dette brukte Haijby til pengeutpressing mot kongen. Haijby ble i 1956 dømt til seks års fengsel for pengeutpressingen.

Ettertiden har altså vist at både gutteprostitusjonen, Kejneaffären og delvis Haijby-saken ble blåst opp til

ugjenkjennelige proporsjoner av svenske aviser ved inngangen til 1950-årene, men i sin samtid bidro de til å styrke homofobien i det svenske samfunnet.

De svenske avisene presenterte altså i stor grad tidens folkelige narrativ om de homoseksuelle som sa «de är farliga och otäcka»,²⁶ mens det tragiske «det är synd om dem» nesten ikke var representert.

Fortielse

Til sammen har jeg funnet 36 norske nyhetsartikler som handler om homoseksualitet i perioden 1950–1952. 20 av disse artiklene handler om homoseksualitet i Sverige, 12 om homoseksualitet i Norge, og fire om homoseksuelle i andre land. Den svenske homoseksuelle mannen dominerte altså bildet av den homoseksuelle i Norge i denne perioden. Avisene var i likhet med lovgiverne lite opptatt av homoseksuelle kvinner. Kun to av de 36 artiklene handler om disse, og bidrar faktisk til synet at de knapt finnes.²⁷ *Aftenposten* refererer en rettssak der påstanden om overgrep mot de innsatte i

et kvinnefengsel i Oslo erklæres som falske.²⁸

Nyhetsartikler som omtaler homoseksualitet i norske aviser 1950–1952²⁹

Det er slående hvor mye hyppigere homoseksualitet ble omtalt i *Dagens Nyheter* enn i *Aftenposten* i perioden 1950–52. Homoseksualitet er i *Dagens Nyheter* nevnt på 226 avissider, men bare 32 i *Aftenposten*. (Begge avisene oppgir antall avissider med forekomst i sine historiske arkiv, ikke antall forekomster.) Disse tallene inkluderer både kulturomtaler og annonser, men dette gjelder begge avisene og forklarer ikke den store forskjellen. Begge to er abonnementsaviser, men *Dagens Nyheter* har tradisjonelt vært mer liberal enn den konservative *Aftenposten*. I denne perioden var nok den ideologiske forskjellen noe mindre med Nato-tilhengeren og atomvåpen-forsvareren Herbert Tingsten som sjefredaktør i *Dagens Nyheter*. Tingsten brukte avisen til å argumentere for at svenskene skulle

*Pastor Kejne ble en heksejeger
i jakten på de homoseksuelle
av et format som savnet
sidestykke i Norge.*

Tabell 1: Nyhetsartikler som omtaler homoseksualitet i norske aviser 1950–1952

Avis	Samlet antall artikler	Handler om homoseksuelle i Norge	Sverige	Danmark	Andre land
Aftenposten	20	7	12	0	1
Dagbladet	14	4	7	1	2
VG	1	0	1	0	0
Arbeiderbladet	1	1	0	0	0
TOTALT	36*	12	20	1	3

* Det er kun i Aftenposten jeg har gjort et systematisk søk for «homoseksuell», de øvrige artiklene fra andre aviser er hentet fra Frieles klipparkiv. Mitt materiale på 36 artikler utelukker ikke at de andre avisene hadde flere artikler om homoseksuelle i perioden.

skaffe seg sin egen atombombe.³⁰

Omtalen ser også ut til å være mye hyppigere i de øvrige svenske avisene enn i de andre norske avisene. Mye tyder på at man i Norge synes homoseksualitet langt på vei var et tema som burde forties. Den relative tausheten i Norge gjør det ekstra interessant å belyse hvorfor norske aviser publiserte så mange artikler om svenske homoseksuelle. I Sverige var nok fortielse vanskeligere etter avkriminaliseringen og de motkreftene som den førte med seg fra politiet, kirken og folk flest.

En indikasjon på den norske fortielsen er omtalen av Kinsey-rapporten som kom i 1948. *Dagens Nyheter* omtaler Kinseys funn av utbredt homoseksualitet blant menn i september 1951, det tok nesten to år før *Aftenposten* gjorde det samme.³¹ Norske radiolyttere måtte vente til 1965 for å høre NRKs første program om homoseksualitet, Sveriges Radio tok opp temaet allerede i 1953 – nesten to tiår før Norge.

Likhet har vært en sentral verdi i Norge i etterkrigstiden. Flere samfunnsforskere har påpekt at likhet i Norge har en dobbel betydning: det betyr både *likeverd* og å være lik. Dette har ført til både

et ønske om materiell utjevning og et stort behov for konsensus og å unngå åpen konflikt, noe som har gitt dårlige vilkår for avvikere. Dette forklares med «velferdsstatens enestående evne til å oversette kulturelt mangfold til spørsmål om ressurslikhet og normalitet».³²

Den norske trangen til konsensus ble i 1950-årene styrket av den kalde krigen og partienes harde grep om avisenes redaksjonelle linje. Da Jakob Friis og Håvard Langseth begynte å planlegge den nye og radikale avisen *Orientering* høsten 1952, beskrev de pressen med «en faretruende ensretting» og der ble «avvikende oppfatninger undertrykt».³³ Denne beskrivelsen gjaldt forholdet til kommunismen og NATO, men frykten for den ytre fare fra kommunistene skapte neppe gode forhold for indre krefter som utfordret kjernefamiliens verdier med homoseksualitet.

Norske kopister

De nevnte homoskandalene i Sverige var en viktig årsak til den høylytte offentlige diskusjonen i landet om homoseksualitet, men skandalene kan også sees

Norske radiolyttere måtte vente til 1965 for de fikk høre NRKs første program om homoseksualitet.

som en konsekvens av den homofriendtlige holdningen hos politiet og i opinionen. I perioden 1950–1952 ble Kejne-affæren omtalt på 205 sider i *Dagens Nyheter*, hvorav 60 sider der saken ble eksplisitt koplet til homoseksualitet. *Aftenposten* omtalte saken på 17 sider i denne perioden, med seks sider med eksplisitt kopling til homoseksualitet. Seks nyhetsartikler i *Aftenposten* som kopler Kejneaffæren til homoseksualitet, høres kanskje ikke så mye ut, men det utgjorde nesten en tredjedel av avisens artikler om homoseksualitet i perioden 1950–1952 og sier sitt om hvilken plass denne svenske skandalen fikk i det norske mediebildet. Skandalens betydning i Norge ble forsterket av at de som fulgte Kejneaffæren, visste at den dreide seg om homoseksualitet selv om det ikke ble nevnt i alle artiklene. *Aftenposten* omtalte saken som «det store oppgjør mot homoseksualiteten i Stockholm».³⁴

Antall avissider som omtaler homoseksualitet og pastor Kejne 1950–1952³⁵

De norske nyhetsartiklene om svenske homoseksuelle i mitt utvalg refererer særlig til *Dagens Nyheter*, men også *Aftontidningen*, *Svenska Dagbladet* og andre svenske aviser. I noen tilfeller er referansen bare «en svensk avis», og flere ganger er ingen kilder oppgitt. At redaksjoner som stjeler stoff fra andre aviser, prøver å skjule sporene ved å sløyfe kildene, er et vedvarende fenomen.³⁶

Artiklene er usignerte, noe som var vanlig ved inngangen til 1950-årene. Artiklene i *Aftenposten* er

merket «Spesialtelegram», mens *Dagbladet* bruker «Privattelegram». Norske aviser hentet fortellingene om homoseksualitet i Sverige fra svenske aviser, jeg finner ingen artikler der norske journaliser har reist til Sverige og gjort egne intervjuer. To av artiklene fra Sverige oppgir NTB som kilde, én med «NTBs korrespondent».³⁷ NTBs korrespondent var trolig en svensk journalist.³⁸ *Aftenposten* hadde i hele perioden 1950–1952 en korrespondent i Stockholm som rapporterte om alt fra ny erkebiskop til en kvinnemorder og en fotballkamp.³⁹ Bidragene fra *Aftenpostens* korrespondent blir flere ganger merket «Spesialtelegram». Det merkelige er at ingen av artiklene som handler om homoseksualitet i Sverige, er merket med «Aftenpostens kor-

respondent. Stockholm», kun «Spesialtelegram». Her kan jeg bare spekulere i om dette skyldtes at *Aftenposten* som avis eller korrespondenten ikke ønsket å bli koplet for tett til det belastede temaet homoseksualitet, eller om en annen person i Sverige forsynte *Aftenposten* med materiale om dette fra svenske aviser. Det er imidlertid klart at avisens korrespondent i Stockholm var flinkere med saksen enn med notatblokken. Også artiklene om andre temaer enn homoseksualitet er preget av rene gjengivelser fra svenske aviser uten å ha tilført egne kilder.

Dagbladet kunne i flere tilfeller publisere materiale hentet fra svenske morgenaviser samme dag på grunn av sen trykkefrist. Innholdet i de norske artiklene er i stor grad det samme som i de svenske avisene. I noen tilfeller er innholdet endret og presentert i en annen sammenheng. I den tidligere nevnte kronikken

*De norske avisenes primærkilde
var svenske aviser, og de norske leserne
fikk ukritiske gjengivelser av
andres materiale.*

Tabell 2: Antall avissider som omtaler homoseksualitet og pastor Kejne 1950–1952

	Homoseksualitet	Pastor Kejne	Både Kejne og homoseksualitet
Dagens Nyheter	226	205	60
Aftenposten	32	17	6

I maj 1950 gick pastor Karl-Erik Kejne ut i svenske aviser med voldsomme angrep på de homoseksuelle. Den såkalte Kejneaffären førte til et tjuetalls rettssaker og flere tusen nyhetsartikler, ledere og debattinnlegg i stockholmspressen.

i *Dagens Nyheter* argumenterer skolehjembestyrer Birger Sjödén svært polemisk for at avkriminaliseringen har gjort den homoseksuelle mer uhemmet i forhold til prostitusjon og sammenlikner ham med et skadedyr.⁴⁰ *Dagbladet* gjengir samme dag deler av kronikken som en saklig nyhetsartikkel der Sjödén gjengis som en autoritet på hvordan avkriminaliseringen har fått gutteprostitusjonen til å gripe om seg i Sverige.⁴¹ Kronikken møtte motstand i både *Stockholms-Tidningen*, *Aftonbladet* og *Arbetaren*,⁴² men denne motstanden finner jeg ikke referert i *Dagbladet*. En artikkel om homoseksuell prostitusjon i Göteborg i *Dagens Nyheter*⁴³ er gjengitt noenlunde likt i *Dagbladet*⁴⁴, men vinklet klarere på mindreårige og at en nordmann er blant de arresterte. Men de fleste artiklene gjengir omtrent samme innhold til nordmenn som det svenske opprinnelig fikk. Jeg finner ingen klar forskjell på dette mellom det liberale *Dagbladet* og den konservative *Aftenposten*. Artiklene om homoseksuelle som de norske redaksjonene tok fra svenske aviser, var altså ren skrivebordsjournalistikk der de norske avisenes primærkilde var svenske aviser, og de norske leserne fikk ukritiske gjengivelser av andres materiale.

Kontrast mellom svenske og norske homoseksuelle

Det er en stor forskjell på den svenske og den norske homoseksuelle mannen leserne ble presentert for i norske aviser. Mer enn en tredjedel av artiklene fra Sverige handler om prostitusjon eller seksuell omgang med mindreårige, ofte begge deler. Bare én av artiklene om norske homoseksuelle handler om sex med mindreårige, og ingen om prostitusjon.

Da Sverige avkriminaliserte homoseksualitet i 1944, var det med en annen myndighetsalder enn for heteroseksuelle. Sistnevnte hadde en seksuell lavalder på 15 år, mens grensen var 18 år for homoseksuelle. Hvis en heteroseksuell mann hadde sex med en 15-åring, var det legalt. Hvis en homoseksuell gjorde det samme med en 17-åring, forgrep han seg på en mindreårig. Det er rimelig å tro at denne diskrimineringen førte til at flere homoseksuelle ble dømt for slike forhold. Homoseksuell prostitusjon representerte også en bekymring selv om det var

unge menn over 18 år, på grunn av tidens oppfatning av at unge menneskers seksualitet var sårbar og formbar fra uheldige impulser. Selv den radikale svenske psykiateren Gunnar Nycander mente at ideer om at unge menn ikke kunne forledes til homoseksualitet, var «vidriga», skriver Bjørn Lekselius i en artikkel i et annet nummer av *lambda nordica*.⁴⁵ Denne tanken var også utbredt i Norge. Ifølge psykiateren Ørnulv Ødegård var homoseksuelle nettopp ute etter å forføre:

Det ligger i homoseksualitetens vesen en viss ekspansjonstrang, slik at de fleste homoseksuelle vil føle tilfredsstillelse ved å vite at de har tallrike feller. Likedan er det psykologisk lett forklarlig at den som selv er homoseksuell, vil føle trang til å gjøre propaganda for det syn at denne form for seksualitet er biologisk, psykologisk og sosialt likeverdig og likeberettiget. I slike tendenser kan det ligge en fare, fordi en ikke ubetydelig del av ungdommen har latente homoseksuelle tendenser, og ofte også en viss angst for det annet kjønn.⁴⁶

I perioden 1950–1952 tilhørte nesten samtlige nyhetsartikler om homoseksualitet kriminaljournalistikken. Både *Dagbladet* og *VG* satset bevisst på krim for å tiltrekke seg nye lesergrupper, de tradisjonelle leserne var mer opptatt av politikk.⁴⁷ Men alle krimartiklene er også et uttrykk for at redaksjonene så den homoseksuelle som en skurk. Mot slutten av 1950-årene fikk artiklene i økende grad en politisk vinkling som tok opp legalisering og undertrykkelse fra majoriteten.⁴⁸ Men selv om både de svenske og norske forholdene ble omtalt innen krimjournalistikken, var det store forskjeller mellom dem. I nesten samtlige av artiklene fra Sverige blir den homoseksuelle fremstilt som en skurk, enten fordi han truer med å forføre ungdommen eller fordi han utgjorde en trussel på annet vis. Med *Dagens Nyheter* som oppgitt kilde forteller *Aftenposten* at «både pastor Kejne og hans mor i de siste dager er blitt truet på livet fra lyssky krefter», og «at det skal være en sammenslutning av homoseksuelle som for enhver pris vil sverte pastor Kejne på grunn av at han har 'ødelagt markedet'».⁴⁹

Tabell 3: Tema og roller den svenske og den norske homoseksuelle fremstilles i i norske aviser 1950–1952

	Prostitusjon	Sex mindreårig	Ransoffer	Ren skurk*	Rent offer
Svenske homoseksuelle	7	6	0	17	1
Norske homoseksuelle	0	1	7	2	8

* I noen artikler blir den homoseksuelle fremstilt i flere roller.

Tabell 4: Kilder i artikler om svenske og norske aviser 1950–1952

	Antall saker totalt	Navngitt kilde	Rettskilde	Anonym politikilde
Sverige	20	3	1	7
Norge	12	9	7	2

Tema og roller den svenske og den norske homoseksuelle fremstilles i i norske aviser 1950–1952

Fremstillingen av den norske homoseksuelle mannen var langt mer sympatisk. Han er kun fremstilt som ren skurk i to av de tolv artiklene om norske forhold, og som rent offer i åtte av dem. Syv av disse artiklene, altså over halvparten, er fortellinger om unge menn som raner godt voksne menn de mener er homoseksuelle, og som dermed ikke tør å anmelde ranet til politiet. Rollene ble snudd: Mens de svenske homoseksuelle blir fremstilt som voksne menn som truer unge menn, blir de norske homoseksuelle fremstilt som ofre for unge menn. I flere artikler er journalisten eksplisitt på denne rollefordelingen. *Aftenpostens* journalist beskriver den ene av to ransmenn i 20-årsalderen som «brutal, kynisk» og den andre som «feig» og «lumsk», mens offeret beskrives som «vergeløs». ⁵⁰

Anonyme svenske kilder

Det er stor forskjell på kvaliteten i kildebruken i omtalen av svenske og norske homoseksuelle. Tre av fire artikler om norske forhold har navngitte kilder, mens bare én av sju artikler fra Sverige har det.

Kilder i artikler om svenske og norske homoseksuelle i norske aviser 1950–1952

Mange av nyhetsartiklene om de norske rettsakene har åpne kilder, i kontrast til de anonyme politikildene i flere av artiklene fra Sverige. Det er bare én av de 20 artiklene fra Sverige som bruker rettskilde. Én av tre artikler har anonyme politikilder. Kildene som ble brukt i artiklene om norske forhold, var mer pålitelige enn de som ble brukt i omtalen av svenske forhold, både fordi de som oftest er navngitte, og fordi rettskilder er mindre tendensiøse og langt lettere å etterprøve enn anonyme politikilder. Som nevnt fremstår det som om svensk politi aktivt motarbeidet legaliseringen av homoseksualitet. *Aftenposten* skriver om en avsløring av homoseksuell prostitusjon i Gøteborg der politiets «etterforskning som ble drevet meget energisk [...] ledet til avskrekkende resultater» og «[m]an regner med at alle 28 vil bli tiltalt [...] Harde straffer kan bli idømt». ⁵¹ Dette er ikke sitater, men det er rimelig å anta at utsagnene opprinnelig er hentet fra politiet i Sverige. I ett tilfelle der *Dagens Nyheter* oppgir en navngitt politidirektør som kilde, er kilden bare oppgitt som «politiet» i *Dagbladets* versjon samme dag, og ingen avis er oppgitt som kilde. ⁵²

De svenske journalistene var trolig et lydhørt publi-

kum for politiet, ettersom politiet representerte en profesjon som hadde en innsikt som utenforstående manglet, og dermed var det vanskeligere å innta en kritisk holdning.⁵³ I 1950-årene var også respekten for myndighetene langt større enn i dag. Politiet kunne blande egne meninger med fakta uten at journalistene kunne skille mellom dem. Dessuten delte som nevnt tidligere mange svenske journalister politiets negative holdning til homoseksuelle.

Mangel på positive fortellinger

Fantes det positive – eller i det minste medfølende – artikler i svenske aviser som de norske redaksjonene kunne valgt å gjengi i stedet for narrative om ham som skurk? Jeg har gått gjennom samtlige artikler i *Dagens Nyheter* som inneholder begrepet «homosexuell» i 1950, 1951 og 1952, og med noen få unntak er det fortellinger om den homoseksuelle som skurk. Hvordan kunne Sverige som avkriminaliserte homoseksualitet i 1944, 28 år før Norge, være en primær leverandør av negative fortellinger på tidlig 1950-tall? Det enkle svaret er at Sveriges avkriminalisering av homoseksualitet synes å være prematur i forhold til befolkningen. Det fantes fortsatt en sterk homofobi i politiet, pressen og opinionen. Det er grunnlag for å hevde at de faktiske forskjellene i forholdene for homoseksuelle i Sverige og i Norge ikke var så stor som forskjellen i tidspunkt for avkriminalisering skulle tilsi, henholdsvis 1944 og 1972. I begge landene ble kun forhold som involverte mindreårige, straffeforfulgt, men opinionen var negativ, og de fleste homoseksuelle skjulte sin legning og opererte i lukkede miljøer. I begge landene var prostitusjon forbudt. Men i perioden 1950–1952 ble homoseksuell prostitusjon i mye større grad omtalt i Sverige. Det er ingen tvil om at denne virksomheten foregikk, men Lennart Andersson peker i *Homoseksuelljakten* på at gutteprostitusjonen ble blåst opp av en sensasjonshungrig presse og politimenn som ville fremme sin karriere, skriver Weijdegård.⁵⁴ Både Sverige og Norge opprettet

organisasjoner for homoseksuelle i 1950 som underavdelinger av det danske Forbundet af 1948, og de ble begge selvstendige i 1952. I begge landene krevde organisasjonene stor diskresjon fra sine medlemmer, et unødvendig krav ettersom langt de fleste fryktet å bli avslørt som homoseksuelle. Både Sverige og Norge brukte medlemsbladet til det danske forbundet, *Vennen*, som sitt medlemsblad.

Angrep på organisasjonene

Også pastor Karl-Erik Kejne brukte medlemsbladet *Vennen* for å angripe de homoseksuelle aktivistene i Sverige da han i 1950 tegnet abonnement på *Vennen*, og 12. september samme år publiserte *Aftontidningen* en stor artikkel om dette: «Pastor Kejne arbeider dock frimodigt vidare på att avslöja det homosexuella smusslet och allt det för med sig. Pastorn har i dagarna kommit två riktiga organisationer på spåret». I 1951 angrep Kejne den danske organisasjonen da han sammen med den erklært homofientlige journalisten Karl Olof Hedström fikk tilgang til Forbundet af 1948s lokaler i København. Den danske sedelighetspolitiet ga dem adgang og sa at man arbeidet for å oppløse forbundet fordi det var samfunnsskadelig. Hedström publiserte 3. mars 1951 en indignert artikkel i sin

Det er grunnlag for å hevde at de faktiske forskjellene i forholdene for homoseksuelle i Sverige og i Norge ikke var så stor som forskjellen i tidspunkt for avkriminalisering skulle tilsi.

avis *Stockholms-Tidningen*, der han skriver «det är et faktum att bland de mannliga prostituerade som polisen fångar inn [...] finns et stort antal, som äger medlemskort i just 'Forbundet af 1948'» og «de allt oftare homosexuella brotten [...] har en god jordmån i förbundets kamp för upphøjande av en sexuell avart – homosexualiteten».⁵⁵ *Dagbladet* siterer tre dager senere Hedström som «Stockholms-Tidningens korrespondent» uten å oppgi navnet hans: «Og en kan ikke se bort fra inntrykket av at de ofte forekommende homoseksuelle forbrytelsene, de florerende sedelighetskandalene, har godt jordsmonn i forbundets kamp for opphøyelsen av seksuell perversjon – til 'et tredje' kjønn».⁵⁶ *Dagbladet* fortsetter under mellomtittelen «SKREMMENDE FORHOLD I KØBENHAVN»

med å fortelle om forbundets restaurant: «Plutselig kan en se en offiser danse ømt og kjærlig sammen med en menig fra sitt eget kompani». Dette er den alvorligste «forbrytelsen» artikkelen presenterer.

De nye organisasjonene markerte sin ideologiske orientering med begrepet «homofil», for å markere en helhetlig kjærlighet, ikke bare den seksuelle kjærligheten i «homoseksuell». *Dagens Nyheter* bruker «homofil» i fire nyhetsartikler i perioden 1950–1952, første gang 26. februar 1951. To av disse nyhetsartiklene er intervjuer med to ulike formenn for Svenska sektionen av förbundet av 1948, og her finnes en noe mer sympatisk holdning enn i de øvrige nyhetsartiklene. Disse to artiklene blir presentert nærmere i neste avsnitt. De to andre artiklene med «homofil» er klart negative. *Dagbladet* gjengir det ene intervjuet med formannen for det svenske forbundet, men bruker ikke «homofil», bare «homoseksuell». ⁵⁷ Begrepet «homofil» ble brukt senere i norske aviser enn i de svenske. Jeg finner «homofil» brukt i *Dagbladet* i 1957 i et svært medfølelse intervju med forfatteren Finn Grodal (pseudonym for Øyvind Eckhoff). ⁵⁸ *Aftenposten* bruker «homofil» første gang 20. januar 1961, og da med en negativ holdning til den omtalte. Med tiden utviklet «homofil» seg til å være det mest brukte ordet i norske aviser og samfunnet ellers. I Sverige i dag oppfattes ordet som en støtende og unødvendig eufemisme, og man foretrekker å bruke «homoseksuell».

Åpne homoseksuelle kilder

I Norge fantes det som sagt ikke åpne homoseksuelle i 1950-årene, og jeg finner kun én artikkel med en åpen homoseksuell kilde i perioden 1950–1952. *Dagbladet* intervjuet i 1950 formannen for den danske Forbundet af 1948, Axel Lundahl Madsen, som argumenterer for at Norge må følge Danmark og Sverige ved å avkriminalisere homoseksualitet. ⁵⁹ Danmark avkriminaliserte seksuell omgang mellom menn allerede i 1933. Madsen sier at organisasjonen ble opprettet som følge av Kinsey-rapporten og «den

«Man må beundre Dagbladet for det moralske mot å ta opp dette 'delikate' spørsmål som så lenge har vært tabu i vår ellers snakkesalige og frie presse.»

Rolf Løvaas var den første formannen i Forbundet av 1948. Han skrev i 1950 en signert kronikk i *Dagbladet* angrep §213 som kriminaliserte homoseksualitet. Løvaas omtalte dem i tredje person så han selv ikke fremstod som homoseksuell. «Vi måtte gå stille i dørene den gangen. Det å være homo måtte til de grader skjules overfor familie og venner», slo Løvaas fast i et intervju med Løvetann like før han døde i 1996. Foto: Skeivt arkiv/fra Løvetann nr.1, 2000.

voldsomme presseomtale av denne», noe som tyder på at rapporten ble langt tidligere og bredere dekket i dansk presse enn i den norske. *Dagbladet*-artikkelen sier ikke noe om innholdet i Kinsey-rapporten.

Den åpent homoseksuelle Lundahl Madsen blir fremstilt respektfullt i hele artikkelen, i kontrast til tidens øvrige fremstillinger. Dette kan forstås som en bieffekt av at individet trer frem, et hovedpoeng i mitt bidrag fra 2015.

Aftenposten kommenterer *Dagbladet*-artikkelen i spalten *I dagens løp* i en petit signert Voleur: «hvorfor ikke danne organisasjoner av andre syke. Kleptomane f. eks. [...] De bør nu gå inn for å organisere seg og få

Reportasjebildet Se kåret Allan Hellman til Sveriges modigaste mann da han som leder av den svenske organisasjonen for homoseksuelle stod frem i 1950. Hellman ble utstøtt av både organisasjonen og sitt hjemsted Lysekil, men fortsatte kampen. Foto: Ukjent.

dannet sine egne butikker hvor de uten å bli fengslet kan få stjele det de har lyst til å ha.»⁶⁰ *Dagbladet* er mer sympatisk og følger opp med en kronikk signert Rolf Løvaas, der han støtter avkriminaliseringen og skriver «Man må beundre *Dagbladet* for det moralske mot å ta opp dette 'delikate' spørsmål som så lenge har vært tabu i vår ellers snakkesalige og frie presse».⁶¹ Disse artiklene bidrar til et gjennomgående inntrykk av at den konservative *Aftenposten* var enda mer fiendtlig til homoseksuelle enn det liberale *Dagbladet*. *Dagbladet* refererer også et intervju med formannen for det relativt nystiftede Svenska sektionen av forbundet av 1948 (senere RFSL), som er anonym og langt mer defensiv enn sin danske kollega.⁶² Han er nærmest selvutslettende som representant for de homoseksuelle når han sier at «Hensikten med foreningen er bl. a. å beskytte medlemmene mot fristelsen til å utnytte unge gutter». Artikkelen sier videre at «Foreningen skal lage studiesirkler og andre ideelle fritidsbeskjeftigelser for å forsøke å lede disse ulykkelige menneskers interesser inn i sunnere baner. Samværet i foreningen kommer ikke på noen måte til å gå i erotisk retning», og «foreningen har allerede innledet samarbeid med bl. a. Stockholmpolitiets sedelighetsavdeling».

Rolf Løvaas var en av stifterne og formann i Det norske forbundet av 1948, men han omtaler i kronikken nevnt over konsekvent de homoseksuelle som «de», uten å inkludere seg selv, slik at han fremstår som en liberal heterofil mann. *Dagbladet* oppfordret ham til å skrive mer om de homoseksuelles sak, helst under fullt navn. Men Løvaas hadde fått refs av sin arbeidsgiver for kronikken og kviet seg for å skrive noe som åpent homoseksuell. I boken *Masker og motstand. Diskré homoliv i Norge 1920–1970* av antropologen Hans Wiggo Kristiansen siteres Løvaas slik: «Selv om jeg gjerne vil støtte saken, er det jo grenser for mitt mot! Hadde jeg vært millionær eller på annen måte økonomisk uavhengig kunne jeg og ville jeg gjort det».⁶³ Løvaas var bekymret for at de svenske skandaleoppslagene skadet folks oppfatning av homoseksuelles organisasjoner, og den norske organisasjonen arbeidet i det stille. «Vi som har tatt på oss det vanskelige verv å lede Forbundets virksomhet [...] er tvunget til å arbeide anonymt og i det skjulte for ikke å ødelegge vår egen tilværelse».⁶⁴ Men Løvaas og andre som engasjerte seg i kampen mot paragraf 213, fortsatte å skrive innlegg i avisene under pseudonymer der de omtalte homoseksuelle i tredjeperson. Dermed ga de inntrykk av at de var van-

lige borgere som støttet de homoseksuelles kamp.⁶⁵

En åpen svenske

I motsetning til i Norge fantes det en åpen homoseksuell talsmann i Sverige. Ingeniøren Allan Hellman opprettet den svenske organisasjonen for homoseksuelle i 1950. I kontrast til de fleste andre medlemmene i organisasjonen mente Hellman at de homoseksuelle måtte være åpne for å få respekt og tok på seg jobben som talsmann i offentligheten. Han ble den første homoseksuelle svensken som stod frem i mediene. Det svenske ukebladet *Se* utnevnte i 1951 Hellman til «Sveriges modigaste man» når han sier «Jag är homosexuell».⁶⁶ *Se* skriver videre «Han var aktad. Nu spottar man. Han hade många vänner. Nu ensam. Äckel, säger de flesta». Hellman ble bare intervjuet én gang i *Dagens Nyheter* som «ombudsmann i de homoseksuelles sammanslutning i Sverige».⁶⁷ I intervjuet tilbakeviser han at det skal arrangeres en kongress for homoseksuelle på hans hjemsted Lysekil: «lysekilborna är för redde av sig, och vi skulla aldri få någon lokal».

Andre deler av pressen var ikke nådige mot Hellman og uttrykte bekymring for den offentlige moral, særlig for ungdommen. Hellmans åpenhet endte tragisk med at han ble utstøtt fra sin hjemplass Lysekil, og den nyvalgte ledelsen i organisasjonen fjernet ham fra all innflytelse.⁶⁸ Men Hellman lot seg ikke kneble. Da Sveriges første radio-program om homoseksualitet ble sendt 2. mars 1953, deltok psykiateren Gunnar Nycander og tok til orde mot den utbredte oppfatningen at homoseksualitet var medfødt, han mente det var en helbredelig psykisk forstyrrelse. Tre dager senere forsvarte Hellman under fullt navn i et intervju i *Aftontidningen* forbundets eksistens med samme begrunnelse som Nycander: «Det är inte konstigare att vi homosexuella sammansluter oss i ett förbund, än att sockersjuka och lungsjuka gör det».

Jernverksarbeideren Erik Thorsell holdt foredrag der han forsvarte homoseksualiteten på Medborgarhuset i Stockholm. Han var ikke åpen om sin homosek-

sualitet, fordi han ikke ville avvises som en som talte sin egen sak. Thorsell ble verken intervjuet eller omtalt i *Dagens Nyheter*, men han fikk annonsere for sitt foredrag med lysbilder «Från helliga Birgitta till pastor Kejne, några bilder ur homosexualitetens historia».⁶⁹ Det var mange nok svensker som betalte to kroner i inngangsbillett til å fylle store sal i Medborgarhuset mer enn halvveis. Men det svenske forbundet for homoseksuelle ville ikke bidra økonomisk, så Thorsell betale mesteparten av leien selv. Svensk presse omtalte ikke foredraget, med unntak av *Arbetaren* som krevde at Thorsell ble tiltalt for æreskrenkning av en navngitt pastor (ikke Kejne). I november 1952 ble Thorsell ufrivillig omtalt som «homofilprofet, mycket känd i homofila kretsar» i *Arbetaren*, men i motsetning til Hellman ble han ikke uglesett på sitt hjemsted Surahammar vest for Stockholm.⁷⁰ Den venstreradikale avisen *Arbetaren* hadde på slutten av 1940-årene publisert artikler av Thorsell som forsvarte homoseksualitet, men avisen ble i 1950-årene svært homofob.⁷¹

Verken Hellman eller Thorsell ble intervjuet eller omtalt

i *Aftenposten*, og jeg har heller ikke funnet intervjuer med dem i andre norske aviser. I perioden 1950–52 er den eneste åpne homoseksuelle kilden i norske aviser lederen for det danske Forbundet af 1948 som ble intervjuet i *Dagbladet*. Han ble aldri intervjuet i *Dagens Nyheter*. Sammen med den minimale bruken av den åpent homoseksuelle kilden Hellman, kan dette sees som et tegn på den homofobe holdningen var minst like stor i tidens svenske presse som i den norske.

Selv om det knapt fantes navngitte homoseksuelle i artiklene om verken svenske eller norske forhold, er det en vesentlig forskjell ved at de norske ransofrene ble fremstilt som individer. Flertallet av artiklene fra Sverige handler om de homoseksuelle som en udefinert og truende masse. Dette kan ha virket dehumaniserende.

Den svenske bølgen avtar

*«Han var aktad. Nu spottar man.
Han hadde många vänner. Nu ensam.
Äckel, säger de flesta.»*

Aftenpostens og andre norske avisers store interesse for svenske homoseksuelle avtar markant etter 1952.⁷² Hvorfor mistet de interessen? Nesten alle artiklene om homoseksualitet i Sverige som ble gjengitt i norske aviser i perioden 1950–52, har sitt opphav i en av tidens tre store homoskandaler: Kejneaffären, den homoseksuelle prostitusjonen og i mindre grad Hajjby-saken. Skandaler som omfatter kjente personer, har alltid vært salgbart materiale i journalistikken og dette er trolig hovedgrunnen til den dominerende posisjonen den svenske homoseksuelle mannen hadde i norske aviser. Historiene om det stakkarlige norske ransofferet var ikke like pirrende som homoseksuelle orgier, forsøk på giftmord og en konge som hadde sex med menn. Men det kom etter hvert frem at det var lite hold i de store skandalene, og ut over 1950-årene ble de mindre omtalt i svenske aviser. Den svenske kilden tørket inn. Et annet forhold var at Danmark etter hvert overtok som mulig kilde til homofientlige oppslag i norske medier da den tidligere lederen for Forbundet af 1948, Axel Lundahl Madsen, ble arrestert og dømt for seksuell omgang med mindreårige. Til tross for denne skandalen finner jeg i løpet av hele 1950-årene (1950–1959) ingen omtale av den skandaliserte danske lederen i *Aftenposten*. Den danske kilden ser ikke ut til å ha strømmet like kraftig som den svenske i norske aviser. Jeg finner bare to artikler om danske homoseksuelle i perioden 1950–52, og begge står i *Dagbladet* i 1951.⁷³ Det er ut til at behovet for en utenlandsk homoseksuell skurk i avisene avtok utover i 1950-årene.

Norske forhold hadde selvfølgelig også betydning for norske avisers dekning av homoseksualitet. Den norske organisasjonen for homoseksuelle var mer lavmælt og hadde færre medlemmer en søsterorganisasjonene, og ble trolig oppfattet som mindre truende av majoriteten. Ved inngangen til 1953 var det 50 norske medlemmer, mens Sverige hadde over 150 og Danmark over 300. Det norske forbundet hadde et dilemma med å balansere medlemmenes behov for diskresjon og unngå avsløring i pressen, samtidig

som man gjorde forbundet kjent. I mai 1951 spør en anonym innsender i *Arbeiderbladet* om det i Norge finnes «noen forening i likhet med den i Sverige». Avisen svarte at det «eksisterer ingen forening for homoseksuelle i Norge».⁷⁴ Dette viser hvor lite pressedekning det norske forbundet hadde fått etter ett års eksistens, mens den svenske organisasjonen hadde fått så mye omtale at leseren kjente til dette. Så sent som i 1954 skriver *Aftenposten* i forbindelse med et forslag fra Straffelovrådet om å innføre kontroll med foreninger for homoseksuelle at «[i] Danmark eksisterer det en slik sammenslutning, Forbundet av 1948, som etter hva det er opplyst har avdelinger i Norge og i Sverige» og videre «[e]n har på dette området praktisk talt ingen erfaringer å bygge på hos oss».⁷⁵ Medlemmene i Det norske forbundet av 1948 hadde virkelig vært diskret i fire år når landets største avis måtte bli opplyst om deres mulige eksistens gjennom

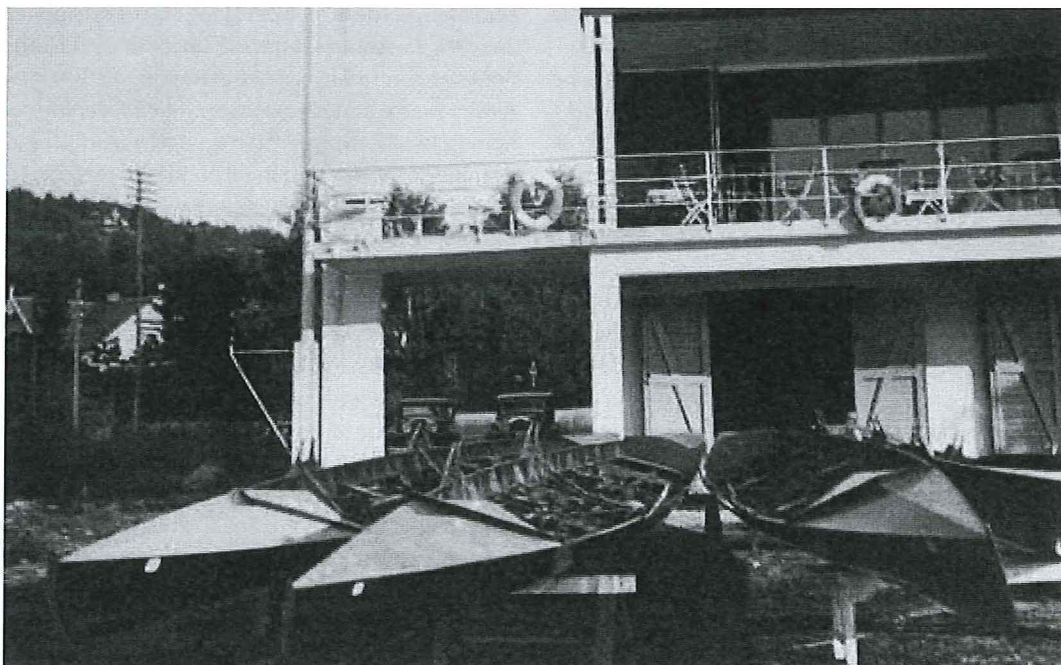
offentlige dokumenter. En annen mulighet er at avisen som ble kalt «Tanta i Akersgata» holdt seg for øynene, ørene og nesene for å unngå den slags.

Både Sverige og Danmark hadde hatt åpne tals-

menn som stod frem i avisene, og i begge landene var organisasjonene skandalisert i pressen. Det norske forbundet av 1948 oppfattet trolig at diskresjonslinjen hadde bidratt til at det ikke kom tilsvarende norske skandaler i pressen og satset videre på diskrete allianser med heterofile fagfolk og myndighetspersoner fremfor offensive utspill i pressen.⁷⁶

De fåtallige liberale stemmene i Norge som forsvarte homoseksuelle, ser ut til å ha blitt hørt noe mer ut over 1950-årene. Helsedirektør Karl Evang hadde allerede i 1932 tatt til orde for avkriminalisering og for anerkjennelse av homoseksuelle forhold som «verdige og verdifulle» i en artikkel i *Populært tidsskrift for seksuell opplysning*.⁷⁷ I 1951 argumenterte han igjen for å oppheve forbudet mot homoseksualitet i den populærvitenskapelige boken *Seksuell opplysning*.⁷⁸ *Aftenposten* publiserte gjerne flere store annonser for boken – som dog ikke nevnte homoseksualitet – men fortiet bokens innhold på redaksjonell plass.⁷⁹

Historiene om det stakkarlige norske ransofferet var ikke like pirrende som homoseksuelle orgier, forsøk på giftmord og en konge som hadde sex med menn.

I 1950- og 60-årene arrangerte Det norske forbundet av 1948 fester i lokalene til Ormsund roklubb, som lå på Ormøya utenfor Bekkelaget i Oslo. Det var strenge krav om diskresjon og adgang kun for medlemmer eller personer som de hadde anbefalt. Foto: Oslo Museum, byhistorisk samling. Fotograf ukjent.

Men annonsene bidro trolig til at boken ble lest. I 1953 foreslo Straffelovrådet å avkriminalisere seksuell omgang mellom menn, men med en lavalder helt opp til 21 år for å unngå at de unge ble forledet av eldre homoseksuelle menn. I en omtale av Straffelovrådets forslag skriver *Aftenposten* at det kan «ikke utelukkes at homoseksuelle opplevelser i ungdommen kan bidra til varig utvikling av kjønnsdriften i homoseksuell retning».⁸⁰ Forslaget innebar at forbudet nå skulle ramme homoseksuelle kvinner også, og at annonsering av møter for homoseksuelle skulle bli forbudt. Disse forholdene gjorde at Det norske forbundet av 1948 ønsket å stanse forslaget og vant frem takket være høyesterettsadvokat Johan B. Hjort og støtte fra Evang og andre liberale heterofile fagpersoner. Forslaget møtte også kraftig motstand fra biskopene, som mente en avkriminalisering ville

«Homoseksuelle handlinger bør få gjelde som de perverse og forkastelige ting som de er [...] Vi står her overfor en samfunnsfare av verdensdimensjoner.»

føre til moralsk forfall.⁸¹ Bispemøtet av 1954 uttalte: «Homoseksuelle handlinger bør få gjelde som de perverse og forkastelige ting som de er [...] Vi står her overfor en samfunnsfare av verdensdimensjoner».⁸²

Den svenske homoseksuelles betydning

Jeg har i tidligere beskrevet hvordan den svenske homoseksuelle skurken kan ha fungert som en moralsk advarsel mot hva som ville skje hvis Norge avkriminaliserte homoseksualitet: at homoseksuell prostitusjon ville florere, og at mange unge menn vil bli smittet til å bli homoseksuelle – altså en nærmest epidemisk spredning av homoseksualitet i Norge, slik som de svenske avisene hevdet hadde skjedd i Sverige.⁸³ *Aftenposten* omtalte gjerne de svenske skandalene, men de liberale meningene til Evang og Kinsey ble lenge ikke omtalt, selv om de

representerte konflikt og utvilsomt ville blitt lest – om enn med uvilje blant de fleste lesere. Dette tyder på at den norske pressen på tidlig 1950-tall ikke bare fulgte en ren journalistisk logikk, men også så seg selv som en vokter av tidens (seksual)moral. Nå kan det sies at journalistens rolle som vokter av den herskende ideologi eller moral er et utbredt fenomen. Teun A. van Dijk har i en metastudie av nyhetsjournalistikk vist at grupper som truer den herskende oppfatningen, ofte blir oversett eller presentert negativt.⁸⁴ Dette blir forsterket når majoritetens kilder er politi og andre myndighetspersoner med en autoritet som gjør at journalistene ikke ser det nødvendig å innta en kritisk holdning til om fakta er riktig fremstilt.⁸⁵ Nyheter er en konstruksjon som blir konstruert av journalisten og kildene ut fra ulike styrkeforhold. Men når både journalistene og kildene var heterofile – og til dels homofobe – ble konstruksjonen av nyhetene om den homoseksuelle svært ensrettede og negative, forsterket av at de omtalte knapt ble brukt som kilder. Jeg finner ingen spor av at de norske avisene stilte seg

kritisk til de svenske avisene som kilder, for eksempel ved å tilføre egne kilder. De norske avisenes gjengivelse av de svenske artiklene bidro i likhet med flertallet av de svenske avisene til å opprettholde forståelsen av den homoseksuelle som en skurk. Presentasjonen av de svenske homoseksuelle i norske aviser bidro til et negativt bilde, men det var trolig bedre enn en total taushet som ville føre til at den unge mannen som oppdaget at han var homoseksuell, trodde han var alene i verden. Som vi har sett, var det flere tendenser til fortielse av homoseksualitet i Norge.

Som vi har sett førte avkriminaliseringen i Sverige med seg en reaksjon, et ønske om omkamp – ikke minst i svensk presse. Det norske samfunnet var mer preget av en konservativ prevensjon, og da var kanskje ikke homoseksuelle norske ransofre like effektive i den moralske kampen som en forkastelig svensk stråmann. Den svenske homoseksuelle ble hovedsakelig fremstilt i norske aviser som en skurk som forførte ungdommen til prostitusjon og homoseksualitet, mens den norske homoseksuelle ble fremstilt som et offer for unge ransmenn.

Svensken truet ungdommen, mens nordmannen ble truet av ungdommen. Nordmannen egnert seg mer for sympati med homoseksuelle i majoritetsbefolkningen, mens svensken fremkalte mer fiendtlighet. Men begge var med å forme periodens norske oppfatning av den homoseksuelle, og det spørs i hvilken grad en befolkning med få andre kilder skilte mellom de to.

Det er imidlertid mulig at den svenske homoseksuelle skurken bidro til en polarisering der den norske homoseksuelle ble fremstilt mer positivt. Det kan tenkes at svensken virket som lynavleder for et grunnleggende homofobt trykk i Norge. Det er vanskelig å si hva som hadde skjedd med nordmannen hvis ikke svenske aviser hadde stått for et så rikelig tilbud av skandaleoppslag. Mitt materiale etter 1952 er ikke omfattende nok til å fastslå hvordan den norske homoseksuelle fremstilles i avisene videre ut over 1950-tallet. Men materialet antyder to utviklinger for nordmannen: at han er et offer for majoritetens undertrykkelse i flere artikler, men også at han i større grad blir fremstilt som skurk i andre artikler.

For den norske mannen som kjente en tiltrekning mot andre menn, må den dominerende posisjonen til svenske homoseksuelle skurken i det norske mediebildet i perioden 1950–1952 ha hatt en svært negativ innvirkning på selvbildet og bidratt til at han ønsket å skjule seg. Det norske homoseksuelle ransofferet bidro jo heller ikke til lysten til å oppsøke likesinnede i en mørk park. Både den svenske skurken og det norske offeret kan sees som stereotypier. Men stereotypier kjennetegnes ved at de er definert ut av samfunnet, og representert i fastlåste roller som skurk, offer eller helt i mediefortellingene. Det norske offeret var rammet av ransmenn innenfor samfunnet, og kan derfor sies å ikke være like låst i en stereotypi som den svenske skurken. Denne bevegelsen gjorde at ransofferet kan sees som et første skritt mot det undertrykte offeret i den politiske journalistikken som ble mer synlig i norske aviser mot slutten av 1950-årene, før de homoseksuelle etter hvert fikk et ansikt i nyhetsmediene og dermed ble fremstilt som mer hele mennesker.⁸⁶

Som vi har sett, var det flere tendenser til fortielse av homoseksualitet i Norge

Noter

- 1 Kristiansen 2008: 31
- 2 Dyer 1993: 1
- 3 Gjesvik 2015
- 4 Ibid.
- 5 Söderström 1999
- 6 Friele 1985: 187
- 7 Sears m.fl. 2009: 5–2
- 8 Friele 1985:187
- 9 Jordåen og Wolfert 2015
- 10 Dyer 1993
- 11 Friele 2000
- 12 Kristiansen 2008: 80
- 13 Jordåen 2017
- 14 Jordåen og Berge 2017
- 15 Norsk Gallup i VG 01. februar 1978
- 16 Kristiansen 2008:77
- 17 Bibelen, Tredje Mosebok, kapittel 20, vers 13. Det Norske Bibelselskap 1985
- 18 Seehus 2009: 36
- 19 Evang 1951: 362, Ødegård 1953
- 20 Weidegård 2000
- 21 Ibid.
- 22 Söderström 1999:414
- 23 Ibid.:500
- 24 Ibid.:419
- 25 Ibid.:421
- 26 Weijdegård 2000
- 27 Noen av artiklene handler om homoseksuelle av begge kjønn.
- 28 *Aftenposten* 2. og 11. desember 1950
- 29 Mitt systematiske utvalg omfatter kun *Aftenposten*, artikler fra de øvrige avisene er hentet fra Kim Frieles klipparkiv. Det er derfor ikke grunnlag for en systematisk sammenlikning mellom avisene.
- 30 Gustafsson og Rydén 2010: 251
- 31 *Aftenposten* 20.08.1953
- 32 Vike, Lidén og Lien 2007: 22
- 33 Fonn 2012: 27
- 34 *Aftenposten* 22. oktober 1952
- 35 Inkluderer både kulturomtaler og annonser
- 36 Albrecht og Andreassen i Allern 2015: 25
- 37 *Aftenposten* 16. juli 1951
- 38 NTB samarbeidet med de andre nordiske nyhetsbyråene om stoffutveksling i *Nordkorr*. NTBs korrespondent var trolig en svensk journalist i TT, Tidningarnas Telegrambyrå.
- 39 *Aftenposten* 19. januar 1950, 29. april 1950 og 14. juni 1950
- 40 *Dagens Nyheter* 8. mars 1950
- 41 *Dagbladet* 8. mars 1950
- 42 Söderström 1999: 419
- 43 *Dagens Nyheter* 5. november 1950
- 44 *Dagbladet* 6. november 1950
- 45 Lekselius 1998
- 46 Seehus 2009: 31
- 47 Ottosen, Røssland og Østbye 2012
- 48 Gjesvik 2015
- 49 *Aftenposten* 13. september 1951
- 50 *Aftenposten* 9. august 1952
- 51 *Aftenposten* 6. november 1950
- 52 *Dagbladet* 1. mars 1951
- 53 Fossum 1991: 77
- 54 Weijdegård 2000
- 55 Söderström 1999: 635
- 56 *Dagbladet* 6. mars 1951
- 57 *Dagbladet* 26. februar 1951
- 58 *Dagbladet* 14. september 1957
- 59 *Dagbladet* 28. oktober 1950
- 60 *Aftenposten* 2. november 1950
- 61 *Dagbladet* 4. desember 1950
- 62 *Dagbladet* 26. februar 1951
- 63 Kristiansen 2008: 146
- 64 Friele 1990: 117
- 65 Kristiansen 2008: 192
- 66 Se nr. 12 ½ 1951
- 67 *Dagens Nyheter* 9. mai 1951
- 68 Weijdegård 2000
- 69 *Dagens Nyheter* 26. mars 1952
- 70 Söderström 1999: 395
- 71 Ibid.: 419
- 72 Gjesvik 2015
- 73 *Dagbladet* 6. mars 1951 og 13. juli 1951
- 74 Kristiansen 2008:168
- 75 *Aftenposten* 3. april 1954
- 76 Kristiansen 2008: 166
- 77 Kasa og Evang 1932
- 78 Evang 1951:370
- 79 Blant annet 11. mai 1951
- 80 *Aftenposten* 3. april 1954
- 81 Kristiansen 2008: 182–184
- 82 Seehus 2009: 47
- 83 Gjesvik 2015
- 84 Van Dijk 2009: 202
- 85 Ericson 2009: 109
- 86 Gjesvik 2015

Litteratur

- Allern, S. (2015). *Journalistikk og kildekritisk analyse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Dyer, R. (1993). *The Matter of Images. Essays of Representations*. London: Routledge
- Eide, E. og Simonsen, A.H. (2007). *Mistenkelige utlendinger*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Evang, K. (1951). *Seksuell opplysning. En populær fremstilling av kjønslivet og dets problemer*. Oslo: Tiden Norsk Forlag

- Fonn, B. K. (2012). *Orientering – rebellenes avis*. Avhandling til dr.philos.-graden, Universitet i Oslo
- Fossum, E. (1991). *Er nå det så sikkert? Journalistikk og kildekritikk*. Oslo: J. W. Cappelen Forlag
- Friele, K.-C. (1985). *de forsvant bare... Fragmenter av homofiles historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag
- Friele, K.-C. (1990). *Memoarer. Troll kan temmes*. Oslo: Scanbok forlag
- Friele, K.-C. (2000). «Med regnbuen som våpen. Fragmenter av norsk homohistorie gjennom 50 år.» *lambda nordica* 2-3. Uppsala: Uppsala universitet
- Gjesvik, A. (2015). «Fra ansiktsløs skurk til synlig helt. Pressens framstilling av homofile fra 1950-tallet til 1980-tallet.» I Hornmoen, H., Roksvold, T. og Alnæs, J. (red.) *Individet i journalistikken*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Gustafson, K. E. og Rydén, P. (2010). *A History of the Press in Sweden*. Göteborg: Nordicom
- Hjeltnes, G. (red.) (2010). *Norsk presses historie 1660–2010. Imperiet vakler 1945–2010*. Oslo: Universitetsforlaget
- Jordåen, R. (2017). «Homoskandale! Sosialdemokrati, sensasjon og seksualitet i Bergen i 1909.» I Botheim, R, Baadsvik I. M., Valderhaug, G og Wiik, A. «Han e' søkkane go'!» Et festskrift til byarkivar Arne Skivenes. Oslo: ABM-media
- Jordåen, R. og Berge, B. (2017). *Ein kort intro til norsk skeiv historie på 1900-talet*. https://www.bufdir.no/lhbt/LHBT_og_levekar_Hva_sier_forskningen/Ein_kort_intro_til_norsk_skeiv_historie_pa_1900_talet/
- Jordåen, R. og Wolfert, R. (2015). «Homoseksualitet i det tyskopperte Norge.» *Historisk tidsskrift* 94(3). Universitetsforlaget
- Kasa, T. og Evang, K. (1932). Homoseksualitet. *Populært tidsskrift for seksuell opplysning* nr. 4
- Kristiansen, H. W. (2008). *Masker og motstand. Diskré homoliv i Norge 1920–1970*. Oslo: Unipub
- Lekselius, B. (1998). «Skapandet av det homoseksuelle monstret. Om normalitet, disciplinering och sinnesundersökningar i Stockholm 1941–1946.» *lambda nordica* 3-4. Uppsala: Scandinavian University Press
- Ottosen, R., Røssland, R. A. og Østbye, H. (2012). *Norsk pressehistorie*. Oslo: Det Norske Samlaget
- Sears, B., Hunter, N. og Mallory, C. (2009). *Documenting Discrimination on the Basis of Sexual Orientation and Gender Identity in State Employment*. The Williams Institute on Sexual Orientation and Gender Identity Law and Public Policy at UCLA School of Law.
- Seehus, J. R. (2009). *Rødt, hvitt og skrått. Homofile og lesbiske i Norge gjennom 60 år*. NRK Aktivum
- Söderström, G. (1999). *Sympatiens hemlighetsfulla makt*. Stockholm: Stockholmia förlag
- Wahl-Jorgensen, K. og Hanitzsch, T. (red.) (2009). *The Handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge
- Weijdegård, N. (2000). «Kampen som förändrar. Svenska bögar och lesbiska under efterkrigstiden.» *lambda nordica* 2-3. Uppsala: Scandinavian University Press
- Ødegård, Ø. (1953) *PM i Straffelovrådet* 1953: 21

